

Ukraine total on enterprises. The proceedings by violation of safety rules during the execution of works with high risk can be started on the basis of departmental inspection act, namely 95.8 % of criminal proceedings. But this basis is general and we can be classified it into: 1) notice of the availability of the offense in the manner of a routine inspection; 2) notice of availability of the offense in order investigation the accident. Besides, chances of opening of criminal proceedings on other bases.

Keywords: opening of criminal proceedings, a methods of investigation, violation of safety rules during the execution of works with high risk.

УДК 343.985

О. О. Хань, здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташица НАПрН України

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОГРАМУВАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Розглянуто підходи до розуміння технологій створення програм провадження окремих слідчих (розшукових) дій. Запропоновано процедуру їх застосування у вигляді послідовного здійснення визначених операцій.

Ключові слова: криміналістична тактика, слідчі (розшукові) дії, криміналістичне програмування, технології в криміналістиці.

Виникнення ідеї криміналістичного програмування провадження окремих слідчих (розшукових) дій пов'язано в першу чергу з пошуком нових методів передавання наукових знань у галузі криміналістичної тактики практиці боротьби зі злочинністю, таких, які б сприяли вдосконаленню слідчої діяльності стосовно оперативності, чіткості та організаційності дій слідчого з виконання поставлених завдань. Такого роду програми мають стати сполучною ланкою між науковим знанням і слідчою практикою. Їх розроблення у свою чергу являє собою складний процес. Дослідження ж основ програмування їх провадження також не може проходити повз визначення технології цієї діяльності, адже досягнення її цілей можливо лише в тому разі, коли процес програмування провадження окремих слідчих (розшукових) дій буде здійснено за суворо визначеною процедурою, яка призведе до кінцевого позитивного результату – побудови програм, що відповідатимуть потребам практики боротьби зі злочинністю. Для цього розробникам програм провадження слідчих (розшукових) дій потрібно уявити цей процес у розгорнутому вигляді, зазирнути в його сутність з аналізуванням усіх відповідних складових. Усі ці необхідні для програмування умови досягаються через дослідження його технологій. Отже, технології є безумовним атрибутом побудови програм провадження окремих слідчих (розшукових) дій. Цим і спричинена необхідність звернення до зазначеної проблематики.

Під категорією «технологія» розуміють сукупність методів і процесів, що застосовується в будь-якій справі, у виробництві чого-небудь, а також

наукове описання таких методів¹ або ж як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогонепредбад². У криміналістичній науці ця категорія зустрічається в таких інтерпретаціях, як «технологія злочинної діяльності»³, «експертна технологія»⁴, «слідча технологія»⁵ тощо.

Визначення технології програмування розслідування злочинів у цілому пропонується здебільшого у вигляді переліку етапів створення програм. Зокрема, Л. О. Соя-Серко виділяє три етапи: 1) відбирання криміналістичних приписів; 2) їх систематизацію; 3) формування програм⁶. На думку Г. А. Зорина, процес програмування має чотири стадії: 1) виявлення та інтерпретація проблеми, поставлення всіх варіантів питань; пошук і перебирання варіантів рішень проблем (комплексу питань), обумовлених кримінальною й слідчою ситуаціями; побудова моделей програм вирішення поставлених проблем; адаптація та оперативна корекція побудованих тактичних програм у процесі їх реалізації й аналізування⁷. М. О. Селіванов і О. О. Ейсман уважають, що головними структурними елементами загальної програми розслідування є: 1) визначення мети; 2) з'ясування переліку засобів досягнення цієї мети; 3) формування найкращої послідовності дій з досягнення мети⁸.

О. С. Шаталов пропонує в процесі складання алгоритмів і програм розслідування виділяти п'ять етапів: 1) ідентифікація; 2) концептуалізація; 3) формалізація; 4) апробація; 5) реалізація. Етап ідентифікації передбачає поставлення проблеми, формулювання завдань, вирішення яких послідовно веде до швидкого й повного розслідування злочину, викриття винних. Етап концептуалізації передбачає визначення сукупності практичних рекомендацій, механізму їх реалізації при вирішенні типових завдань розслідування. Формалізація полягає у вираженні професійних знань деяким формальним способом. Апробація включає оцінювання фактичної корисності створених криміналістичних алгоритмів і програм у розслідуванні злочинів. Найваж-

¹ Див.: Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов / Л. П. Крысин. — М. : Эксмо, 2010. — С. 774.

² Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. — С. 1245.

³ Див.: Возгрин И. А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография / И. А. Возгрин. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. — С. 34, 35.

⁴ Див.: Зинин А. М. Судебная экспертиза : учебник / А. М. Зинин, Н. П. Майлис. — М. : Право и закон, 2002. — 320 с.

⁵ Див.: Шур Б. В. Слідчі технології в криміналістиці: постановка проблеми // Криміналіст першодрукований. — Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2010. — С. 49.

⁶ Див.: Соя-Серко Л. А. Криминалистические проблемы организации труда следователя : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Л. А. Соя-Серко. — М., 1982. — С. 291–295.

⁷ Див.: Зорин Г. А. Криминалистическая эвристика : учеб. пособие по курсу «Криминалистика» / Г. А. Зорин. — Гродно : Изд-во ГрГУ, 1994. — Т. 2. — С. 127–137.

⁸ Див.: Селиванов Н. А. Проблемы программирования расследования и совершенствования криминалистических методов / Н. А. Селиванов, А. А. Эйсман // Вопр. борьбы с преступностью. — 1988. — Вып. 46. — С. 140.

ливішою метою етапу реалізації є перевірення адекватності рішень, пропонує слідоцям¹.

У свою чергу В. Л. Синчук стверджує, що побудова програм розслідування та алгоритмів дій слідчого має включати такі головні напрямки: 1) типізація (за змістом) вихідної інформації про злочин, тобто визначення максимально вичерпного переліку кримінальних і слідчих ситуацій; 2) надання до кожної типізованої інформації типового переліку версій, тобто виокремлення до кожної типової слідчої ситуації певного етапу розслідування «свого» переліку типових версій; 3) визначення максимально вичерпного до кожної версії переліку завдань розслідування; 4) формування оптимальної системи дій слідчого як засобу перевірення версій і впливу на відповідну ситуацію².

Щодо технології програмування окремих слідчих (розшукових) дій, то до цієї проблематики науковці практично не зверталися, а тому розроблення в цій сфері тільки-но розпочинаються.

На наше переконання, під технологією програмування слід розуміти процедуру здійснення послідовних операцій із створення програм провадження окремих слідчих (розшукових) дій. Реалізація зазначених операцій має відбуватися за суворо визначеними етапами.

Першим етапом технології програмування провадження слідчих (розшукових) дій є виділення різноманітних типових ситуацій слідчої дії певного виду. Цей етап є досить важливим, адже саме типова ситуація окремої слідчої дії є критеріальним чинником програми та визначатиме, у яких випадках вона може бути застосована. Будь-яка типова ситуація окремої слідчої (розшукової) дії за джерелом походження є результатом узагальнення слідчої практики. Вона відображає закономірності, що виникають під час провадження слідчої (розшукової) дії певного виду, закономірності об'єктивних та суб'єктивних обставин її провадження. Проблема виділення цих закономірностей полягає передусім у складності структури самих специфічних ситуацій, аналізування яких і дозволяє досягнути мети типізації. Цьому сприяє різноманітність чинників, що впливають на їх формування. Тому поставлення мети щодо виділення абсолютно всіх можливих закономірностей ситуацій, на наш погляд, є нездійсненною, оскільки абсолютно всі елементи можуть і не знайти свого відображення в матеріалах кримінального провадження чи пам'яті слідчих (адже типізація ситуації слідчих (розшукових) дій можлива лише шляхом аналізу матеріалів кримінальних проваджень (справ), анкетування та інтерв'ювання слідчих).

Другим, не менш важливим етапом є виділення типових тактичних завдань відповідно до типізованих ситуацій. Тактичне завдання відображає співвідношення між ситуацією й тактичною метою та визначає спосіб дії слідчого³. Саме в цьому й полягає їх значення для побудови програм про-

¹ Див.: Шаталов А. С. Проблемы алгоритмизации расследования преступлений: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / А. С. Шаталов. — М., 2000. — С. 226–231.

² Див.: Синчук В. Л. Алгоритмізація і творчий елемент у діяльності слідчого / В. Л. Синчук // Проблеми законності. — Х., 2002. — Вип. 57. — С. 182.

³ Див.: Корноухов В. Е. О соотношении понятий «тактическая задача», «ситуация расследования» и «тактическая операция» / В. Е. Корноухов // Проблеми дока-

вадження слідчих (розшукових) дій. Тому важливим і необхідним у технології створення програм слід уважати можливість виділення типових тактичних завдань, що виникають у тій чи іншій типовій ситуації слідчої (розшукової) дії. Серед типових тактичних завдань можуть бути виділені завдання психологічного, організаційного або технічного характеру. Перші мають місце тоді, коли ситуація детермінується поведінкою осіб, що беруть участь у провадженні слідчої дії, – потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого або свідка, мають психологічну природу. Типові тактико-організаційні завдання виникають тоді, коли важливим засобом розв'язання ситуації є належна організація провадження слідчої дії, розстановка сил і засобів; тактико-технічні завдання – із необхідності застосування техніко-криміналістичних засобів виявлення, фіксації, виїмки та дослідження слідів злочину або інших джерел криміналістично-релевантної інформації під час провадження окремих слідчих (розшукових) дій. А вже залежно від характеру типового завдання формуватиметься програма його розв'язання.

Як наступний етап технології програмування провадження слідчих (розшукових) дій слід розглядати побудову алгоритмічних засобів розв'язання типових тактичних завдань і управління типовими ситуаціями. У літературі питання можливостей побудови таких алгоритмів розглядається досить активно. Зокрема, Є. П. Ищенко та Н. Б. Водянова зазначають, що в цілому, стосовно не тільки алгоритмізації провадження окремих слідчих (розшукових) дій, а й усієї криміналістичної алгоритмізації, існують два варіанти створення алгоритмів. Перший: коли до уваги береться окрема слідча дія (тактичний прийом) – вона визначається у чистому вигляді, виділяється із загальної системи – і для неї формуються всі варіанти ситуацій, у яких вона застосовується, а потім ці ситуації надаються як набір критеріальних чинників. Другий варіант: до уваги береться окрема ситуація, що вичленюється в чистому вигляді зі слідчої, а потім підбираються дії для її оптимального вирішення¹. На думку Л. П. Ковтуненко, для цілей алгоритмізації провадження окремих слідчих (розшукових) дій доцільніше обирати другий варіант².

Алгоритм по суті складається із системи (підсистеми) тактичних прийомів, тому йому притаманні деякі ознаки останньої. Зокрема, при створенні алгоритм, як і система тактичних прийомів, має являти собою логічну послідовність елементів, які до нього входять і перебувають у причинно-наслідковому та субстанціональному зв'язках між собою³.

зательственной деятельности по уголовным делам : сб. науч. тр. — Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1987. — С. 37–46.

¹ Див.: *Ищенко Е. П.* Алгоритмизация следственной деятельности : монография / Е. П. Ищенко, Е. П. Водянова ; под ред. Е. П. Ищенко. — М. : Юрлитинформ, 2010. — С. 252.

² Див.: *Ковтуненко Л. П.* Проблемы алгоритмизации деятельности следочого в ситуациях, что возникают у ходе проведения окремої слідчої дії / Л. П. Ковтуненко // *Питання боротьби зі злочинністю.* — Х. : Кроссруд, 2007. — Вип. 14. — С. 213.

³ Див.: *Богинский В. Е.* К вопросу о ситемах тактических приемов допроса подзриваемого / В. Е. Богинский // *Проблемы социалистической законности на современном этапе коммунистического строительства : крат. тез.* — Х. : Юрвуз, 1978. — С. 260.

Четвертим етапом технології програмування провадження окремих слідчих (розшукових) дій є створення рекомендаційного блоку, даними якого керуються дослідники та які враховуються при визначенні типових ситуацій і завдань, побудові алгоритмів та формулюванні пояснень до їх реалізації. Зокрема, до них можна віднести пояснення стосовно з'ясування ситуацій, вибору засобів розв'язання типових завдань, правил побудови самих алгоритмів.

Крім того, програмування окремих слідчих (розшукових) дій може здійснюватися у двох напрямках. Перший напрямок – універсальний, коли створюється загальна програма слідчої дії безвідносно виду злочину. Другий напрямок – цільовий, коли програма провадження слідчої (розшукової) дії створюється відповідно до програми розслідування злочину певного виду й розглядається як її складовий елемент.

Як видається, більш пріоритетним слід уважати другий напрямок, що дозволить наповнити програми розслідування злочинів і зробити їх більш адаптованими та затребуваними практикою. Більш конкретизованим стане й зміст програм провадження слідчих (розшукових) дій, адже ситуації та тактичні прийоми (їх системи) відповідатимуть конкретним обставинам, зумовленим видом злочину. Отже, слідчий отримує на озброєння повноцінні комплекти програм, що дозволить вивести практику боротьби зі злочинністю на якісно новий рівень.

Безумовно, сучасний розвиток науки й техніки, зокрема, інформаційних ІТ-технологій і їх пріоритет перед традиційними методами накопичення, перероблення й передавання інформації, зумовлює потребу в розробленні програм провадження окремих слідчих (розшукових) дій за їх допомогою. Адже, як відомо, продуктивність комп'ютера в 10^6 – 10^8 разів перевищує продуктивність людини. Таким чином, висока швидкодія, велика пам'ять дозволяють використовувати його для вирішення завдань з великим обсягом розрахунків, логічних дій і даних, що недосяжні для людини через часові обмеження¹. А це робить їх використання більш актуальним і у слідчій діяльності.

Для цього спеціалісти в галузі комп'ютерних технологій мають розробити відповідне програмне забезпечення, тобто комп'ютерні програми, за допомогою яких реалізовуватимуться розроблені в криміналістиці програми. Але це не означає, що програми створюватимуться виключно програмістами, що було б украй помилковим. Навпаки, першим кроком у такому разі є побудова програм криміналістами на паперовому носії в схематичному вигляді. Для початку вони можуть мати вигляд брошур або методичних посібників, а вже потім трансформуватися в розроблені фахівцями комп'ютерні програми, які мають відповідати всім без винятку принципам програмуван-

¹ Див.: *Полежаев А. П.* Новая информационная технология как средство активизации созидательных возможностей человека / *А. П. Полежаев* // Компьютерные технологии в правоохранительной сфере : труды Академии. — М. : Акад. МВД РФ, 1993. — С. 8.

ня, зокрема адаптованості¹. Тому першочерговим завданням на теперішній час є розроблення програм провадження окремих слідчих (розшукових) дій у письмовій формі, схематичному вигляді.

Отже, побудова програм провадження окремих слідчих (розшукових) дій є великим складним творчим процесом, який включає оптимальну послідовність дій дослідників, що становлять технологію програмування. Дотримання запроваджених технологій є запорукою розроблення оптимальних, максимально наближених до потреб практики програм, спрямованих на збільшення ефективності діяльності слідчого в кримінальному провадженні.

ТЕХНОЛОГИИ ПРОГРАММИРОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВА ОТДЕЛЬНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ (РОЗЫСКНЫХ) ДЕЙСТВИЙ

Хань А. А.

Рассмотрены подходы к пониманию технологий создания программ производства отдельных следственных (розыскных) действий. Предложена процедура их реализации в виде последовательного осуществления определенных операций.

Ключевые слова: криминалистическая тактика, следственные (розыскные) действия, криминалистическое программирование, технологии в криминалистике.

PROGRAMMING TECHNOLOGIES IN CONDUCTING SPECIFIC INVESTIGATION (SEARCH) ACTIONS

Khan' O. O.

The article analyzes the notion of technology in criminalistics and considers approaches to understanding the technologies of creating programmes for specific investigation (search) actions. The article suggests a procedure for their implementation as a sequence of the following operations: 1) determining various typical situations of an investigation action of a particular type that serve as a programme's criterion factor and determine to what cases it may be applied; 2) determining typical tactical tasks that correspond to situations classified into types and show the correlation between the situation and the tactical task, and determine the investigator's course of action; 3) developing algorithm solutions for typical tactical tasks and typical situation management; 4) prescribing recommendation blocks to be consulted with in determining typical situations and tasks as well as developing algorithms and formulating explanations for their implementation. The article formulates two directions in the development of programmes for conducting specific investigation (search) actions: universal and targeted, with the latter having a priority status.

Keywords: criminalistic tactics, investigation (search) actions, criminalistic programming, technologies in criminalistics.

¹ Див.: Хань О. О. Принципи планування та програмування провадження окремих слідчих дій / О. О. Хань // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. — Х. : Право, 2012. — Вип. 23. — С. 288–295.